

Święto Narodowe Trzeciego Maja obchodzone jest na pamiątkę uchwalenia przez Sejm Czteroletni, nazywany także Wielkim, 3 maja 1791 r. Ustawy Rządowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, powszechnie znanej jako Konstytucja 3 maja.

Była to najnowocześniejsza i pierwsza w Europie, a druga na świecie (po amerykańskiej z 1787 r.) ustawa regulująca organizację władz państwowych oraz prawa i obowiązki obywateli.

Celem przyświecającym jej twórcom było ratowanie kraju, którego terytorium zostało częściowo zaanektowane w wyniku I rozbioru, poprzez wprowadzenie reform zmierzających ku naprawie ustroju Rzeczypospolitej, opartego na liberum veto, i słabości władzy wykonawczej. „Uznając, iż los nas wszystkich od ugruntowania i wydoskonalenia konstytucji narodowej jedynie zawisł, długim doświadczeniem poznawszy zadawnione rządu naszego wady, a chcąc korzystać z pory, w jakiej się Europa znajduje, i z tej dogorywającej chwili, która nas samym sobie wróciła, wolni od hańbiących obcej przemocy nakazów, ceniąc drożej nad życie, nad szczęśliwość osobistą – egzystencją polityczną, niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną narodu, którego los w ręce nasze jest powierzony, chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć [...]”, przywódcy Sejmu Wielkiego przyjęli konstytucję, która wszystkich obywateli brała „pod opiekę prawa i rządu krajowego”.

Konstytucja 3 maja wprowadziła monteskiuszowski trójpodział władzy, zgodnie z którym władzę wykonawczą sprawował rząd, zwany Strażą Praw – składający się z ministrów policji, spraw wewnętrznych, tj. pieczęci, skarbu, interesów zagranicznych i wojny – wspólnie z królem i prymasem jako przewodniczącym Komisji Edukacji Narodowej. Władzę ustawodawczą sprawować miał dwuizbowy parlament – sejm i senat. Poprzez wyrugowanie z prawa „liberum veto” i wprowadzenie głosowania większością Ustawa Rządowa umożliwiła sprawne działanie sejmu. Rolę sądowniczą powierzono zaś niezależnym trybunałom. Choć konstytucja zachowywała stanową strukturę społeczną, na mocy jej przepisów mieszczaństwo zyskało wpływ na ustawodawstwo, a chłopów uznano za integralną część narodu i „najdzielniejszą kraju siłę”.

Ustawa Rządowa z 3 maja 1791 r. stała się przedmiotem podziwu w całej ówczesnej Europie, za jej sprawą wzrósł prestiż Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej. I choć interwencja militarna Rosji udaremniła wielką reformę Rzeczypospolitej w połowie 1792 r., po upadku państwa polskiego Konstytucja 3 maja stała się symbolem wielkich dokonań politycznych i dziedzictwem dla przyszłych pokoleń Polaków. Przez cały okres zaborów organizowano obchody kolejnych rocznic jej uchwalenia, dając w ten sposób wyraz dążeniu do odrodzenia narodowego.

Rocznica uchwalenia Konstytucji 3 maja została uznana za święto państwowe uchwałą Sejmu Ustawodawczego z 29 kwietnia 1919 r. Po II wojnie światowej obchodzono je do 1946. Dzień 3 maja jako Święto Narodowe Trzeciego Maja przywrócono w wolnej Polsce ustawą z 6 kwietnia 1990 roku.

